

بانکداری توسعه‌ای

بخش پنجم

ترجمه و اقتباس: محمد ایرانمنش، رئیس اداره مطالعات و تحقیقات بانک صنعت و معدن

در بخش‌های قبلی این مقاله، روند شکل‌گیری و سیر تکامل بانکداری توسعه‌ای را در کشورهای مختلف مورد بررسی قرار دادیم و اینک به بحث درباره بانک‌های توسعه‌ای بین‌المللی می‌پردازیم. بانک و اقتصاد

پیدایش بانک‌های توسعه‌ای بین‌المللی

نخستین بانک توسعه‌ای بین‌المللی، بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه^(۱) است که بعدها به "بانک جهانی" تغییر نام داد. این بانک توسط کشورهای متفق در جنگ جهانی دوم، در سال ۱۹۴۴، همزمان با صندوق بین‌المللی پول^(۲) تأسیس شد. هدف اولیه از تأسیس این بانک، همانا انجام اصلاحات در سیاست‌های مالی، ارزی و تجاری حاکم در دوره بعد از جنگ جهانی اول بود، با این حال، مهمترین کار بانک مزبور، تجهیز منابع مالی به منظور بازسازی کشورهای اروپایی بود که از جنگ جهانی آسیب دیده بودند. ولی چون کشور شوروی سابق از عضویت خود و بیشتر کشورهای اروپای شرقی در این بانک جلوگیری نمود، عملاً بیشتر فعالیت‌های بانک جهانی بر روی کشورهای اروپای غربی متمرکز شد.

بانک جهانی پس از این فعالیت اولیه، وظیفه همساز نمودن کشورهای

در حال توسعه با بازار جهانی سرمایه‌داری تحت عنوان کمک به توسعه این کشورها را نیز به عهده گرفت.

بانک جهانی برای تحقق هدف یادشده، به دو دسته از فعالیت‌ها پرداخته است:

الف - اعطای وام‌های سرمایه‌گذاری به کشورهای در حال توسعه عضو.

ب - ارائه خدمات تخصصی.

الف - اعطای وام: ضرورت اعطای وام، در درجه اول، مشروط به توافق کشور وام‌خواه با بانک جهانی و سپس ارزیابی آن در قالب یک طرح و قابل توجیه بودن آن از نظر معیارهای بانک جهانی است.

بانک جهانی برای شناخت وضعیت اقتصادی کشورها و ارزیابی عملکرد آنها، هرچندگاه یکبار هیأت‌های اقتصادی را به کشورهای عضو می‌فرستد. این ارزیابی‌ها شامل تحلیل سیاست‌های مالی و سرمایه‌گذاری دولت‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، میزان تحقق هدف‌های برنامه‌ها، ترکیب هزینه‌های دولت، نحوه مصرف وام‌ها و کمک‌های خارجی، تجهیز و تخصیص منابع موجود داخلی، نتایج اجرای سیاست‌های تجاری، سرمایه‌گذاری‌های خارجی و انجام برنامه‌های اجتماعی است.

بانک جهانی در بررسی طرح‌های سرمایه‌گذاری پیشنهادی اعضا، جنبه‌های زیر را مورد بررسی قرار می‌دهد:

▲ اعطای وام از سوی بانک جهانی، مستلزم ارزیابی درخواست وام در قالب یک طرح است.

۱- بررسی اقتصادی: این مرحله شامل پیش‌بینی تقاضا برای کالاها و خدماتی است که توسط طرح عرضه خواهد شد و همچنین، میزان داده‌های داخلی که طرح بکار خواهد برد. همچنین، اثرات طرح بر موازنه پرداخت‌های کشور، مزیت‌های نسبی انواع مختلف تولید کالاها و خدمات، هزینه‌ها و فواید اقتصادی طرح، مورد تجزیه و تحلیل دقیق قرار خواهند گرفت.

۲- ارزیابی فنی: در این مرحله، برنامه تفصیلی اجرای طرح شامل محل اجرا، امکانات زیربنایی، ساختمان‌ها، تجهیزات و ماشین‌آلات، تأسیسات و

نیروی انسانی مورد نیاز، هزینه اجرا و همچنین، مشخصات تولید و هزینه‌های تولید بررسی می‌شود.

۳- بررسی جنبه‌های سازمانی و مدیریتی شامل آموزش مدیران محلی، امکان استخدام مدیران خارجی در سال‌های اولیه طرح، ترکیب کارکنان طرح و غیره.

۴- بررسی جنبه‌های تدارکاتی و تجاری شامل چگونگی دستیابی به کلیه مواد، مصالح و ماشین‌آلات مورد نیاز اجرای طرح و راه‌اندازی آن.

۵- بررسی مالی شامل تخمین منابع مالی مورد نیاز در اجرای طرح، هزینه‌های عملیاتی طرح، درآمدها و بافت مالی طرح.

ب - آرایه کمک‌های تخصصی: بانک جهانی

علاوه بر اعطای وام، در امور زیر نیز به کشورهای عضو کمک می‌نماید:

۱- تجزیه و تحلیل‌های اقتصادی و تنظیم سیاست‌های اقتصادی.

۲- ایجاد مؤسسات اقتصادی مانند بانک‌های توسعه‌ای و شرکت‌های مالی توسعه‌ای.

۳- مطالعه توسعه بخش‌ها.

۴- تعیین طرح‌ها و اولویت‌ها و چاره‌یابی برای مشکلات خاص.

۵- آرایه کمک بلاعوض برای تأمین بخشی از مخارج اقدامات بالا.

بانک جهانی با استفاده از تجارب

کشورهای اروپایی در زمینه بانک‌ها و مؤسسات مالی توسعه‌ای و براساس بررسی‌ها و پژوهش‌های کارشناسان خود، در ایجاد بانک‌ها و مؤسسات مالی توسعه‌ای در بسیاری از کشورهای در حال توسعه نقش بارزی داشته است.

سرمایه بانک جهانی از سهم عضویت کشورها، فروش سهام و اوراق قرضه و وام‌های دریافتی تشکیل می‌شود که البته سود حاصل از وام‌های پرداختی نیز به آن افزوده می‌شود.

بانک جهانی به منظور گسترش فعالیت‌های خود، در سال ۱۹۵۶ شرکت مالی بین‌المللی^(۳) و در سال

۱۹۶۰، مؤسسه بین‌المللی توسعه^(۴) را تأسیس کرد که با احتساب خود بانک، مجموعاً "گروه بانک جهانی" را تشکیل می‌دهند.

شرکت مالی بین‌المللی

هدف شرکت مالی بین‌المللی، کمک به توسعه بین‌المللی مؤسسات خصوصی است. از اینرو، شرکت مذکور علاوه بر تأمین سرمایه مؤسسات خصوصی کشورها، مشاوره‌ها و راهنمایی‌هایی را نیز در مورد سیاست دولت‌ها در امر سرمایه‌گذاری‌های خصوصی ارائه می‌نماید.

منابع مالی شرکت مذکور شامل سرمایه‌های خصوصی - عمدتاً سرمایه عرضه‌شده توسط اعضای بانک جهانی - سرمایه حاصل از فروش اسناد بهادار و سرمایه‌های حاصل از دریافت وام از بانک جهانی و یا صندوق بین‌المللی پول است.

شرکت مالی بین‌المللی برای نیل به هدف خود، از راه‌های زیر سود می‌جوید:

۱- ترویج مؤسسات خصوصی به سرمایه‌گذاری در کشورهای درحال توسعه عضو شرکت.

۲- کمک مالی به مؤسساتی که سرمایه کافی ندارند.

۳- سرمایه‌گذاری مشترک با مؤسسات خصوصی برای استفاده از تجارب مدیریت شرکت در جهت پیشرفت اقتصادی کشورها.

معیارهای سرمایه‌گذاری شرکت مالی بین‌المللی، سودآوری مؤسسه مورد کمک، تأثیر قابل توجه سود مؤسسه بر اقتصاد کشور مربوطه، تأثیر طرح سرمایه‌گذاری بر افزایش درآمد ارزی یا کاهش هزینه‌های ارزی، افزایش سطح اشتغال، بهبود نیروی کار و ارتقای سطح مدیریت یا افزایش کارایی سرمایه و کار، ارتقای سطح تکنولوژی و غیره است.

شرکت مزبور تا سال ۱۹۶۱، فقط به مؤسسات خصوصی کشورهای عضو وام می‌داد و انجام این کار هم نیازی به ضمانت دولتی نداشت، اما با تغییرات اساسنامه، این شرکت توانست خود مستقیماً شرکت‌هایی را تأسیس نماید و خود را از محدودیت‌های پیشین برهاند.

شرکت یادشده، فقط در کشورهای سرمایه‌گذاری می‌کند که نتوانند سرمایه لازم را از طریق مؤسسات خصوصی فراهم آورند. از اینرو، فعالیت‌های شرکت در اروپا بسیار محدود بوده است.

مؤسسه بین‌المللی توسعه^(۵)

بانک جهانی، مؤسسه بین‌المللی توسعه را در سال ۱۹۶۰ به منظور کمک به کشورهای درحال توسعه بسیار ضعیف از طریق اعطای اعتبارات بدون بهره یا کم‌بهره و با زمان‌های طولانی (وام‌های سهل) تأسیس نمود. به‌طور کلی، می‌توان گفت که کشورها به دو دلیل خواستار وام‌های سهل هستند: یا آن که به تازگی به استقلال رسیده‌اند و در اثر فقر اقتصادی، سال‌ها طول خواهد کشید تا از عهده بازپرداخت وام‌های معمولی برآیند، و یا به‌علت وجود شرایط دشوار وام‌ها، در بازپرداخت آنها مواجه با اشکال می‌شوند.

سرمایه مؤسسه بین‌المللی توسعه از پنج منبع زیر فراهم می‌شود:

- ۱- سهم پرداختی اعضا.
- ۲- افزایش دریافتی از اعضای پردرآمد (کشورهای پیشرفته).
- ۳- کمک‌های خاص از چند کشور اسکاندیناوی.
- ۴- کمک از بانک جهانی.
- ۵- درآمد عملیاتی خود مؤسسه.

وام‌های این مؤسسه به کشورهای ثروتمند تعلق نمی‌گیرد، زیرا این کشورها خود تأمین‌کننده عمده منابع مالی مؤسسه بشمار می‌آیند. همانطور که در ابتدا گفته شد، هدف از تأسیس این مؤسسه، اعطای وام‌های سهل به کشورهای فقیری بوده است که توانایی بازپرداخت اصل و فرع وام‌های بانک جهانی را نداشته‌اند.

گفتنی است که کشورهای فقیر وام‌گیرنده از این مؤسسه، به‌علت عدم‌احتمال دریافت وام یا چنین شرایط آسانی از سایر منابع، معمولاً ناگزیر از پیروی از توصیه‌های اقتصادی بانک جهانی و مؤسسه مذکور بوده‌اند.

بانک‌های توسعه‌ای منطقه‌ای

بعد از تأسیس بانک جهانی، بانک‌های توسعه‌ای که در سطح مناطق خاصی از جهان فعالیت داشتند، پدید آمدند. مزیت این بانک‌های توسعه‌ای نسبت به بانک جهانی، کوچک‌بودن تشکیلات، هزینه‌های مدیریتی به‌مراتب کمتر و اختصاص فعالیت آنها به مناطقی همگن‌تر بود. از مهمترین این نوع بانک‌ها می‌توان از بانک‌های زیر یاد کرد:

۱- بانک سرمایه‌گذاری اروپا^(۶) که در سال ۱۹۵۷ تأسیس شد و مقر آن در لوکزامبورگ است.

۲- بانک توسعه‌ای قاره آمریکا^(۷)، تأسیس در سال ۱۹۵۹ و مقر آن در واشنگتن.

۳- بانک توسعه‌ای آفریقا^(۸)، تأسیس در ۱۹۶۴ و مقر آن در آبیجان.

۴- بانک توسعه‌ای آسیا^(۹)، تأسیس در ۱۹۶۶ و مقر آن در مانیل.

بانک‌های توسعه‌ای منطقه‌ای برای تهیه سرمایه با شرایط مناسب، صندوق‌های مالی خاص خود را ایجاد نموده‌اند، از جمله صندوق ویژه بانک توسعه‌ای قاره آمریکا (IDB)، صندوق بانک توسعه آفریقای و صندوق بانک توسعه آسیایی.

شایان ذکر است که در برابر تعداد ۱۵۰، ۱۲۸ و ۱۳۴ کشور عضو به ترتیب در بانک جهانی، شرکت مالی بین‌المللی و مؤسسه بین‌المللی توسعه‌ای در سال ۱۹۸۶، تعداد کشورهای عضو بانک‌های توسعه‌ای منطقه‌ای سرمایه‌گذاری اروپا، آمریکا، آفریقا و آسیا به ترتیب ۱۲، ۴۴، ۷۵ و ۴۷ کشور در سال مذکور بوده است.

ادامه دارد

فهرست منابع

1) Diamond, William / Development Banks / A World Bank Publication / Sixth printing / 1975.

۲- مشیکی، دکتر اصغر / سازمان‌های پولی و مالی بین‌المللی / مؤسسه انتشارات جهاد دانشگاهی / دانشگاه اصفهان / ۱۳۷۰.

۳- پاکفر، کامبیز / گروه بانک جهانی و سویس (ترجمه) / بانک صنعت و معدن.

زیر نویس‌ها

- 1) International Bank for Reconstruction and Development.
- 2) International Monetary Fund (I.M.F).
- 3) International Finance Corporation (IFC).
- 4) International Development Association (IDA).
- 5) International Development Association.
- 6) European Investment Bank (UIB).
- 7) Inter - American Development Bank (IDB).
- 8) African Development Bank (ADB).
- 9) Asian Development Bank (ADB).